

استفاده مطلوب از منابع و نیروی انسانی در برنامه ریزی توسعه اقتصادی کشور

اسماعیل اولیایی

گروه اقتصاد، دانشگاه اصفهان

چکیده

ضرورت اساسی هر گونه تحول و دگرگونی در جامعه تغییر در نفس انسانهاست و در این زمینه طبق توصیه های مکرر امام راحل (ره) انقلاب فرهنگی و تزکیه نفس در جامعه اسلامی از ارکان و مبانی هر گونه اصلاح و بازسازی سیاسی، اجتماعی و اقتصادی می باشد. لذا موارد زیر به عنوان پیشنهادات اصولی برای اصلاح ساختار برنامه ریزی نیروی انسانی و جلوگیری از اتلاف و هدر رفتن بهترین اوقات زندگی نسل جوان و نیروهای فعال ارائه می گردد.

الف: تغییر تقویم سالیانه ایران و کاهش تعطیلات رسمی و غیررسمی به حداقل ممکن

ب: کنترل و اعمال نظارت مداوم و قاطعانه از ناحیه مسئولین و مدیریت سازمانی کشور

ج: تهیه و تصویب و اجرای منظم طرح مناسب «تنبیه و تشویق» در کلیه سطوح سازمانی،

آموزشی و اجرایی کشور طبق دستورالعمل جاذبه و دافعه در اسلام

د: طراحی و اجرای منظم و دقیق آموزش های کوتاه مدت ضمن خدمت در زمینه معارف

اسلامی و دستورالعمل های قانونی و توصیه های مقام معظم رهبری در زمینه فرهنگ کار و وجدان اجتماعی.

ه: تقویت برنامه های علمی، آموزشی و فرهنگی صدا و سیمای جمهوری اسلامی در راستای

اصلاح وضع موجود بطرف وضعیت مطلوب برای تقویت فرهنگ کار و تولید و پرهیز از تنبیل، بیکاری

و مصرف گرایی در چهارچوب اخلاق اقتصادی اسلام.

مقدمه

قال علی (ع): اوصی‌کما بتقوی الله و نظم امرکم (وصیت نامه- نهج البلاغه)
(وجدان کار و انضباط اجتماعی دو اصل ضروری برای تحقق آبادانی و سازندگی کشور است.)

استفاده مطلوب از نیروی انسانی بعنوان ضرورت حیاتی و مسئله اساسی نسل حاضر و نسل های آینده ساز جمهوری مقدس اسلامی را مطرح نموده و راه حل های پیشنهادی برای اصلاح وضع موجود را ارائه می نمائیم. بدیهی است زمانیکه قلم بدست گرفتیم امید واثق و اطمینان لازم به عنایات خداوند متعال و مسئولین نظام مقدس جمهوری اسلامی داریم که این موضوع اساسی مورد توجه دقیق و پیگیری و اقدام مناسب قرار گیرد. تعطیلات گسترده تقویم سالانه و عدم استفاده مطلوب از فرصت ها و منابع نیروی انسانی در برنامه ریزی و بازسازی اقتصادی کشور موضوع مهمی است. در یک نگاه ابتدایی و ساده به تقویم فعلی ایران، مشاهده می شود که مجموعاً در طول یک سال ۷۵ روز تعطیل رسمی ایام نوروز و ایام الله اسلامی و حوادث مهم روزهای پیروزی انقلاب و جمعه ها را داریم. این واقعیت شاید در یک نگرش کلی در طول سال چندان مهم به نظر نرسد ولی در یک نگاه واقع بینانه باید توجه کرد که سرمایه انسانی مهمترین رکن برنامه ریزی رشد و توسعه پایدار می باشد که موارد زیر هم به آن اضافه شده است.

- با اضافه شدن تعطیلی روزهای پنجشنبه در اکثر وزارت خانه ها، سازمان ها و مؤسسات دولتی و دانشگاهها (۵۲ روز) به عدد فوق اضافه می شود. یعنی اکثر مراکز مدیریت و سازماندهی امور کشور و مراکز آموزشی نیروی انسانی جامعه ما در طول یکسال ۱۲۵ روز تعطیل رسمی دارند که بیش از ۱/۳ کل ایام سال می باشد و در واقع نیروی فعال جمعیت کشور ما در ۲/۳ ایام سال روزی ۸ ساعت کار و در ۱/۳ ایام سال ۲۴ ساعت در استراحت بسر می برند که ساعات کار مفید در یک سال می شود ۲۴۰ روز یا ۱۹۲۰ ساعت = ۲۴۰×۸ .

برنامه ریزی نیروی انسانی

- باید توجه داشته باشیم که برای کلیه کارمندان دولت و کارگران مدت ۱/۵ ماه یا ۴۵ روز مرخصی سالانه وجود دارد که کلیه کارگران و کارمندان می توانند علاوه بر تعطیلات رسمی در طول سال که ۷۵ روز می باشد، ۴۵ روز مرخصی سالانه بگیرند. لذا جمع این دو رقم یعنی ۱۲۰ روز باز هم

- حدود ۱/۳ سال عدم اشتغال و بیکاری کلیه نیروهای فعال کشور می باشد که برای دوران بازسازی کشور و ضرورت های برنامه ریزی نیروی انسانی خیلی زیاد است.
- با توجه به تعطیلات تابستانی دانشگاه های کشور که حداقل ۲ ماه مرداد و شهریور می باشد برای اقشار دانشگاهی به ویژه اعضاء هیئت علمی و دانشجویان، ایام عدم اشتغال و بیکاری در سطح کل جامعه با توجه به ۱۲۵ روز تعطیل رسمی کشور با روزهای (پنجشنبه و جمعه) باید ۶۰ روز تعطیلی دانشگاه ها در تابستان را اضافه کنیم که می شود: $125 + 60 = 185$.
- بنابراین قشر اصلی و نیروهای آموزشی و پژوهشی کشور ما که بدنه اصلی نیروی انسانی در برنامه توسعه اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی را تأمین و تدارک می نمایند در وضعیت فعلی دانشگاه ها و برنامه آموزش عالی کشور حدود ۵۰٪ ایام سال را به استراحت و تعطیلی سپری می نمایند و قطعاً باید در این واقعیت نامطلوب تجدید نظر شود و از نیروی انسانی متخصص در جامعه بهتر استفاده شود.
- اکنون اجازه بفرمایید که برنامه روزانه و ساعات کار نیروهای فعال کارگری، کارمندی و دانشجویان را هم مطالعه نمائیم که با توجه به میزان متوسط کار کارگران روزی ۸ ساعت و کارمندان با کسر استراحت ظهر حدود ۶ ساعت و دانشجویان در هر هفته (۲۰ ساعت کلاس) یعنی روزانه ۴ ساعت می باشد. لذا بطور میانگین ساعات فعالیت اقشار سه گانه فوق که عمدتاً از حقوق و کمک هزینه بیت المال و سوبسیدهای گوناگون دولتی استفاده می نمایند بطور متوسط روزانه حدود ۵ ساعت می شود که نسبت به ۲۴ ساعت تقریباً ۲۰٪ کل ساعات شبانه روزی است، آیا این وضعیت برای اصلاح ساختار فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی جامعه ما نباید مورد توجه به تجدیدنظر قرار گیرد؟

کیفیت و بازدهی نیروی انسانی

نکته ای که باید مطرح نمود ابعاد کیفی و بازدهی نیروی انسانی شاغل به کار یا به تحصیل در جامعه امروز ایران می باشد که در این زمینه متخصصین بازار کار و نیروی انسانی و کارشناسان امور آموزشی در کشور ما تا حدودی این مسئله را مورد بررسی و تحلیل قرار داده و نتیجه مطالعات خویش را در اختیار مسئولین وزارت علوم و آموزش عالی یا وزارت کار و امور اجتماعی و یا کمیسیون های خاص در مجلس شورای اسلامی قرار داده اند و یا در سمینارهای علمی مقالاتی در این باره ارائه شده است ولی متأسفانه در مرحله کنترل، نظارت و افزایش سطح بهره وری نیروی کار و بازدهی امور

آموزشی اقدام اساسی انجام نگرفته است و با توجه به تأکیدات مقام معظم رهبری در پیام‌های نوروزی باید برای ایجاد وجدان کار و انضباط اجتماعی و اقتصادی در کلیه سطوح اجرایی و آموزشی کشور مجلس شورای اسلامی و هیأت دولت و شوراهای وزارتخانه‌های ذیربط برنامه ریزی و پیام مقام معظم رهبری را اجرا نمایند.

بدیهی است که طبق فرمایش صریح قرآن کریم که فرموده است:

«ان الله لا یغیروا ما بقوم حتی یغیروا ما بانفسهم»

باید نگرشی اصولی بر ساختار جمعیت و کیفیت آن در ایران برای برنامه توسعه پایدار نمود.

ساختار جمعیت

در تمام دهه‌های گذشته نرخ رشد ایران بالاتر از ۲ درصد بوده است فقط در بین سالهای ۷۵-۱۳۶۵ این نرخ رشد کاهش یافته و به (۱/۷ درصد) رسیده است. کاهش میزان رشد جمعیت در فاصله سالهای ۱۳۶۵-۱۳۷۵ به دلیل اجرای سیاست کنترل موالید و تلاش در جهت جلوگیری از افزایش سریع جمعیت بوده است و اثر آن در کاهش میزان رشد طبیعی جمعیت شهری کشور و ایجاد تغییرات اولیه در ترکیب جنسی جمعیت شهرها، به ویژه شهرهای بزرگتر محسوستر بوده است. توجه به تغییر نسبت جمعیت در گروه‌های سنی پایین‌تر به ویژه گروه سنی (۰-۴) ساله جمعیت شهرنشین در سرشماری‌های ۱۳۵۵ تا ۱۳۷۵ مورد تأثیر آن را روشن می‌کند.

گروه سنی	۱۳۵۵	۱۳۶۵	۱۳۷۵
۴-۰ ساله	۱۵/۸۴ درصد	۱۳/۸۱ درصد	۱۷ درصد
۵-۹ ساله	۱۵/۳۶ درصد	۱۴/۱۱ درصد	۱۶ درصد
۱۰-۱۴ ساله	۱۱/۹۶ درصد	۱۲/۰۶ درصد	۱۳ درصد

اجرای این سیاست حداقل موجب کاهش ۳۲۲ هزار نفر از جمعیت گروه سنی ۴-۰ ساله و ۲۹۸ هزار نفر از جمعیت گروه سنی ۹-۵ ساله نقاط شهری کشور در سرشماری سال ۱۳۶۵ شده است و در صورتی که اثر تغییر سطح مرگ و میر و ترکیب سنی جمعیت در فاصله ۱۳۶۵ و ۱۳۵۵ به حساب آید کاهش تعداد افراد در دو گروه سنی مذکور بالغ بر ۶۲۰ هزار نفر می‌شود^۱.

۱- زنجانی- حبیب‌الله، جمعیت و شهرنشینی در ایران - جلد اول، مرکز مطالعات و تحقیقات شهرسازی و معماری ایران

جدول شماره ۱- توزیع جمعیت کشور در گروه های سنی بزرگ به تفکیک شهری و روستایی در

سرشماری های مختلف

۱۳۷۵		۱۳۶۵		۱۳۵۵		۱۳۴۵		سال
روستایی	شهری	روستایی	شهری	روستایی	شهری	روستایی	شهری	سنی-ن
۴۸/۶	۴۲/۸	۴۷	۴۱	۴۷/۴	۴۴/۱	۴۳/۱	۴۰/۲	۰-۱۴
۴۸/۳	۵۴/۲	۴۸/۶	۵۵/۷	۴۸/۵	۵۲/۴	۵۲/۷	۵۶/۳	۱۵-۶۴
۳/۱	۳	۳/۷	۳/۳	۴/۱	۳/۵	۴/۲	۳/۵	۶۵ به بالا

مأخذ: دفتر سرشماری عمومی نفوس و مسکن سالهای مختلف سرشماری

همانطور که ملاحظه می شود برعکس درصدهای گروه های سنی ۰-۱۴ ساله و ۶۵ ساله به بالا یعنی غیرفعالین که در روستاها بیشتر از شهرها می باشد درصد گروه سنی ۱۵-۶۴ ساله یعنی فعالین در روستاها کمتر از شهرهاست. به همین دلیل انگیزه اصلی مهاجران روستایی اشتغال به کار است، لذا پیشنهاد می شود برای جلوگیری از اینگونه مهاجرت ها در روستاها فرصت های شغلی بیشتری ایجاد شود.

جدول شماره ۱- بطور آشکار به ما نشان می دهد که اولاً میزان زاد و ولد در روستاها بیشتر و ثانیاً بر اثر مهاجرت درصد نیروی فعال روستایی (افراد سنین ۱۵-۶۴) ساله به مراتب کمتر از نقاط شهری است.

همچنین جهت محاسبه توزیع سنی جمعیت می توان از میانه سنی^۲ یا سن میانه استفاده کرد. بر اساس سرشماری سال ۱۳۳۵ میانه سنی در ایران برابر با ۲۰/۲ سال بوده (نقاط شهری ۲۰/۵ و نقاط روستایی ۲۰ سال) است که این رقم در سال ۱۳۴۵ بر اثر گسترش پایه هرم سنی به ۱۶/۹ سال (نقاط شهری ۱۷/۸ و نقاط روستایی ۱۶/۳) کنترل جمعیت و کاهش نسبی طبقه زیر ۱۵ سال رقم فوق به ۱۷/۴ سال افزایش یافته است (نقاط شهری ۱۸/۷ و نقاط روستایی ۱۶) ولی مجدداً در سال ۱۳۶۵ به ۱۷/۰۱ تقلیل پیدا کرده است که بعلا زاده و ولد جمعیت به جوانتر شدن گرایش پیدا کرده است. (جدول شماره ۲).

۲- میانه سنی یا سن میانه (median) عبارت از سنی است که افراد جامعه را به دو گروه مساوی تقسیم می کند و خود در مرکز این دو گروه قرار می گیرد.

جدول شماره ۲- میانه سنی جمعیت کل کشور، همچنین به تفکیک مناطق شهری و روستایی در

سرشماری های مختلف

سال	۱۳۴۵	۱۳۵۵	۱۳۶۵	۱۳۷۵
منطقه				
کل کشور	۲۰/۲	۱۶/۹	۱۷/۴	۱۷/۰۱
مناطق شهری	۲۰/۵	۱۷/۸	۱۸/۷	۱۸/۳۶
مناطق روستایی	۲۰	۱۶/۳	۱۶	۱۵/۵۶

مأخذ: بر اساس آمار دفاتر سرشماری سالهای مختلف محاسبه گردیده است - سالنامه آماری

از جدول فوق چنین بر می آید که جمعیت روستایی ایران بمراتب جوان تر از جمعیت شهری است و این بخاطر این است که سیاست های کنترل موالید در روستاها اجرا نمی شود و لذا زاد و ولد عمومی در روستاها بیشتر از شهرهاست و همچنین بعثت مهاجرت افراد در سنین فعالیت (بزرگسالی)، تعداد افراد زیر ۱۵ سال (کودکان) زیادتیر شده و جمعیت جوانتر می نمایاند.

اصولاً جوانی جمعیت یا سالخوردگی آن مسائل و مشکلات مختلفی را از نقطه نظر برنامه ریزیهای اجتماعی و اقتصادی و خصوصاً سرمایه گذاری های مملکتی به وجود می آورد و با در نظر گرفتن اینکه گروه سنی (۶۴-۱۵) سال هر کشوری جمعیت فعال آن را که در تولید ملی شرکت می کند تشکیل می دهند و گروه های سنی دیگر یعنی زیر ۱۵ سال و ۶۵ سال به بالا معمولاً جز مصرف کردن نقش دیگری ندارند. بنابراین دولت از دسترنج و تولید و ثمره کار گروه ۶۴-۱۵ ساله، وسایل آموزشی، بهداشتی، ایجاد کار برای جوانان و خدمات اجتماعی برای گروه ۶۵ سال به بالا را تأمین می کند. با در نظر گرفتن این مطلب هر قدر جمعیت کشوری جوان و گروه جوانان و سالخوردگان زیاد باشند گروه سنی میانه (۶۴-۱۵) مسئولیت سنگینی را بر عهده خواهند داشت. بنابراین در کشورهای کم رشد که طبقه جوان یعنی افراد زیر ۲۰ سال حدود نصف جمعیت آنرا تشکیل می دهد، بخش بزرگی از نیروی کار جمعیت فعال صرف تأمین معیشت نوسیدگان که تعدادشان فراوان است، می شود و مسلماً کوشش افراد در این گونه ممالک بیشتر متوجه امرار معاش خواهد بود تا سرمایه گذاری و بالا بردن سطح زندگی و ایران نیز کم و بیش با این مسئله روبروست.

البته نباید چنین تصور شود که پیری جمعیت یا فشرده شدن پایه هرم سنی در نتیجه کمی موالید، مطابقت خواهد داشت که خود باعث کاهش هزینه های اجتماعی نظیر سرمایه گذاری های

آموزشی و نظایر آن خواهد بود بلکه برعکس یعنی وقتی که درصد پیران در جمعیت بالا رود باید نوعی سرمایه گذاری بدون بازده برای تأمین آسایش و رفاه جامعه صورت گیرد.

با توجه به جدول شماره ۱ مشخص می شود که علی رغم افزایش قدر مطلق سالخوردگان (۶۵ ساله به بالا) به لحاظ جوانتر شدن جمعیت، درصد آنان نسبت به کل جمعیت کاهش نسبی را نشان می دهد یعنی از سال ۱۳۵۵ تا ۱۳۶۵ درصد افراد گروه سنی ۶۵ ساله به بالا به ترتیب ۴، ۳/۹، ۳/۵ و ۳ است. علت این امر این است که اولاً به علت زاد و ولد عمومی بالا و همچنین اعمال طب پیشگیری، از مرگ و میر کودکان کاسته شده است و لذا درصد افراد زیر ۱۵ سال نسبت به کل جمعیت افزایش یافته است و ثانیاً در اثر گسترش زندگی شهری و مسائل مربوط به آن (همچنین گرایش کشور به طرف صنعتی شدن) گسترش صنایع و متعاقب آن بالا رفتن حوادث ناشی از کار و فرسودگی عضوی در کارگاههای صنعتی مرگ و میر بزرگسالان کاهش نیافته و لذا درصد افراد در این گروه سنی (۶۵ ساله به بالا) نسبت به کل جمعیت افزایش یافته است.

ترکیب جنسی جمعیت ایران

بررسی های مختلف در مورد نسبت جنسی^۳ به هنگام تولد نشان دهنده فزونی تعداد موالید پسر نسبت به موالید دختر است. هر چند بندرت گزارشاتی نیز متفاوت با آن داده شده است لکن در مواردی که آمار و اطلاعات دقیق تری وجود داشته باشد فزونی تعداد پسران به تعداد دختران در هنگام تولد قطعی است.

با توجه به جدول شماره ۳ مشخص می شود که مناطق شهری دارای نسبت های جنسی بالایی نسبت به مناطق روستایی است علت این امر را باید در دو پدیده جستجو نمائیم. اولاً جریان مهاجرت از طرف روستا به سوی شهر است و چون اغلب مهاجران در سنین کار و فعالیت هستند و اغلب مردان مهاجر روستایی بصورت مجردند لذا نسبت جنسی به ضرر روستائیان مخصوصاً در سنین فعالیت کاهش می یابد. ثانیاً در بررسی نسبت جنسی جمعیت در نقاط شهری ایران باید به یک عامل بسیار مهم دیگری نیز توجه داشت و آن وجود خانوارهای دسته جمعی است. قسمت اعظم افراد خانوارهای دسته جمعی را در سرشماری های ۱۳۶۵ و ۱۳۷۵ سربازان تشکیل می دادند در مواردی زندانیان و

۳- نسبت جنسی عبارت است از نسبت مردان به زنان ضربدر ۱۰۰ یعنی تعداد مردانی که در مقابل هر ۱۰۰ زن وجود دارد.

دانشجویان در خوابگاه‌های دانشجویی دارای اهمیت قابل‌ذکری بوده‌اند گرچه این افراد در زمان سرشماری مقیم شهر بوده‌اند لکن در بحث مربوط به مهاجرت و اشتغال نباید آنان را نظیر افراد معمولی شهر تلقی نمود و در محاسبات مربوط به نسبت جنسی دخالت داد. جدول شماره ۳ حدود تأثیر جمعیت خانوارهای دسته‌جمعی در نسبت جنسی برخی نقاط کشور را در سرشماری سال ۱۳۷۵ نشان می‌دهد.

جدول شماره ۳ - حدود تأثیر جمعیت خانوارهای دسته‌جمعی در نسبت جنسی جمعیت برخی از نقاط

کشور در سرشماری سال ۱۳۷۵

شهر	نسبت جنسی بدون احتساب خانوارهای دسته‌جمعی	نسبت جنسی با احتساب خانوارهای دسته‌جمعی
جمعیت شهرنشین استان بوشهر	۱۱۱/۸	۱۱۸/۳
جمعیت شهرنشین استان هرمزگان	۱۰۸/۹	۱۱۸/۲
جمعیت شهر بیرجند	۱۰۶/۴	۱۱۴/۲
جمعیت شهر مراغه	۱۰۳/۳	۱۲۰/۹
جمعیت شهر عجب شیر	۱۰۰/۵	۲۶۹/۸

کارآیی و بهره‌وری نیروی انسانی

برای بهره‌وری تعاریف متفاوتی از لحاظ ظاهری نموده‌اند. اما همه آنها دارای یک مفهوم و هدف می‌باشد، به طوری که بهره‌وری را گاهی گفته‌اند، عبارت است از سنجش نسبت، بین کالاهای تولید شده به مواد و نیروهای مصرف شده، گاهی گفته‌اند، بهره‌وری عبارت است از معیاری که مبین درجه کارآیی یک عامل یا مجموعه عوامل تولید در تولید محصول و یا مجموعه‌ای از محصولات باشد و به طور کلی در مورد تعریف بهره‌وری در هر عامل تولید می‌توان بیان داشت که: بهره‌وری عبارت است از نسبت بازده تولید به عامل تولیدی (کار، زمین و سرمایه)

بنابر این اگر بخواهیم بهره‌وری نیروی کار را اندازه‌گیری کنیم و موقعیت آن را مورد ارزیابی قرار دهیم، می‌توان ارزش افزوده هر واحد تولیدی و یا هر بخش از فعالیت‌های اقتصادی را بر حسب تعداد کارگران و یا ساعات کار آنان محاسبه نمود، که خواهیم داشت:

$$\text{بهره وری} = \frac{\text{ارزش افزوده}}{\text{سطح اشتغال}} \text{ یا } \frac{\text{تولید}}{\text{سطح اشتغال}}$$

بانک مرکزی این را کاردهی سرانه می‌نامد و این گونه تعریف می‌کند، «کاردهی سرانه در هر بخش عبارت است از نسبت ارزش افزوده به کل جمعیت شاغل در آن بخش».

بخش کشاورزی به دلیل عدم قابلیت جذب نیروی انسانی و وجود نیروی انسانی مازاد در این بخش و همچنین ساخت سنتی خود و در نتیجه تولید اندک، دارای بهره وری نیروی کار پایین می‌باشد، به طوری که بهره وری نیروی انسانی در سال ۱۳۳۸ (به قیمت های ثابت ۵۳) ۴۹/۴ هزار ریال بوده است، که این رقم برای سالهای ۴۵، ۵۵، ۶۵ به ترتیب ۵۹/۵، ۱۰۹/۵ و ۱۷۰/۹ هزار ریال تغییر کرده است. بنابراین در ۳۰ سال اخیر بهره وری نیروی کار رشد بسیار اندکی را داشته است. که این امر به دلایل مختلفی می‌باشد. یکی به خاطر تمرکز نیروی کار و افراد مازاد بخش، دیگر به دلیل ساخت نیروی شاغل در این بخش که موجب بافت سنتی تولید کشاورزی گردید. نیروی کار در بخش کشاورزی به علت کهولت سن و بیسوادی و عدم تخصص و مهارت نقطه امید را در این بخش ضعیف کرده است، مگر اینکه تغییر و تحولی ایجاد گردد.

دیگر اینکه رشد ناچیز بهره وری بخش کشاورزی، بعلت عدم استفاده از وسایل نوین و مکانیزه مناسب با ساختار کشاورزی می‌باشد که خود تحول دیگری را طلب می‌کند.

توزیع جمعیت فعال در سه بخش عمده فعالیت اقتصادی

بررسی توزیع جمعیت فعال در رشته های مختلف اقتصادی هر جامعه و آگاهی از تعداد کسانی که در هر یک از گروه های عمده مشغول فعالیت هستند می‌تواند ما را در مطالعات اقتصادی و برنامه ریزیهای اجتماعی به منظور تغییر ساختمان اقتصادی و اجتماعی کشور یاری و تصویری گویا از بنیان اساسی ساختمان اقتصادی کشر ارائه نماید.

هدف از رشته فعالیت اقتصادی عبارت از رشته ای که شخص شغل خود را در آن انجام می‌دهد. کولین کلارک^۴ فعالیت های اقتصادی را در سه بخش عمده به شرح زیر طبقه بندی کرده است:

بخش اول: کشاورزی- که شامل مشاغل مربوط به کشاورزی، دامپروری، شکار و صید می‌باشد.

4- Colin Clark

بخش دوم: صنعت - مشاغل مربوط به تغییر شکل مواد اولیه که شامل صنایع و معادن نیز است.
بخش سوم: خدمات - شامل مشاغل مربوط به خدمات، امور حمل و نقل، بازرگانی و مشاغل آزاد می باشد.^۵

میزان توسعه و پیشرفت اقتصادی هر جامعه ای با تعداد کسانی که در هر یک از این سه بخش به فعالیت مشغول هستند همبستگی دارد. در جدول شماره ۴ توزیع جمعیت شاغل ده سال به بالا در سالهای مختلف نشان داده شده است.

جدول شماره ۴- توزیع جمعیت شاغل ده سال به بالا در بین بخش های مختلف اقتصادی بر حسب مناطق

شهری و روستایی در سالهای مختلف سرشماری

مناطق	کشاورزی ^۶				صنعت				خدمات			
	سال	۳۵	۴۵	۵۵	۶۵	۳۵	۴۵	۵۵	۶۵	۳۵	۴۵	۵۵
کل کشور	۵۶/۷	۴۷/۵	۳۴	۲۹/۱	۱۹/۵	۲۶/۵	۳۴/۲	۲۵/۳	۲۳/۸	۲۴/۱	۳۰/۹	۴۲/۳
شهری	۱۲/۶	۷/۶	۵/۶	۸/۳	۳۶/۱	۴۰/۱	۳۸	۳۲/۷	۵۱/۳	۴۹/۹	۵۵/۲	۵۹
روستایی	۷۶/۱	۷۰/۶	۵۸/۹	۵۶	۱۲/۲	۱۸/۷	۳۰/۹	۱۱/۷	۹	۹۳/۶		

مأخذ: سالنامه آماری سال ۶۹ انتشارات مرکز آمار ایران

مطابق جدول شماره ۴ مشخص می گردد که درصد جمعیت شاغل در بخش کشاورزی در سال ۳۵ برابر با ۵۶/۷ درصد بوده و در طی سالهای ۴۵، ۵۵، ۶۵ به ترتیب به ۴۷/۵، ۳۴ و ۲۹/۵ درصد کاهش یافته است و در عوض در طی همین سالها به بخش های صنعت و خدمات اضافه گردیده است. در سال ۴۰ سهم بخش صنعت ۱۹/۵ درصد و در سالهای ۴۵ و ۵۵ به ترتیب به ۲۶/۵ و ۳۴/۲ درصد افزایش یافته است ولی در سال ۱۳۶۵ بعلت جنگ تحمیلی و وقفه در فعالیت های صنعتی کشور و ... این رقم به ۲۴/۵ درصد کاهش پیدا کرده است. سهم بخش خدمات در سال ۳۵ برابر ۲۳/۸ درصد بوده که در سالهای بعد ۴۵، ۵۵ و ۶۵ به ترتیب به ۲۴/۱، ۳۰/۹ و ۴۲/۹ درصد افزایش یافته است.

کاهش سهم بخش کشاورزی و اضافه شدن به دو بخش دیگر صنعت و خدمات در ایران نمی تواند درجه پیشرفت فنی و صنعتی این کشور را مشخص سازد. همانطور که می دانیم چنین روندی نیز در کشورهای پیشرفته اتفاق افتاده است. اگر مقایسه ای بین درصدهای سال ۱۳۵۵ و ۶۵

۵- بهنام، جمشید، جمعیت شناس عمومی، انتشارات دانشگاه تهران سال ۱۳۴۸، صفحه ۵۸

۶- شاغلین در فعالیت استخراج معدن و سنگ با توجه به مراحل تولید و ... در سرشماری ۵۵ در بخش کشاورزی به حساب آمده است.

انجام گیرد ملاحظه خواهد شد در این دوره دهساله از سهم شاغلین در بخش کشاورزی و صنعت کاسته شده و فقط بر درصد شاغلین در بخش خدمات اضافه شده است. این چنین تحولی معمولاً مربوط به کشورهای مافوق صنعتی می باشد که از سهم شاغلین در دو بخش کشاورزی و صنعت کاسته می شود و بر سهم شاغلین در بخش خدمات، آنهم خدمات در صنایع اضافه می شود در صورتی که در کشور ما سهم شاغلین در خدمات کاذب اضافه شده است.

کاهش سهم جمعیت در بخش کشاورزی منطقی به نظر می رسد چون به همراه افزایش جمعیت، بخش کشاورزی به تدریج اشباع می شود و در صورتی که افراد بیشتری در این بخش کار کنند سرانه تولید کاهش می یابد. بنابراین باید جمعیت اضافی در بخش صنعت جذب شوند در صورتی که در کشور ما در طی سالهای بعد از انقلاب اسلامی بخاطر مسئله جنگ و تحریم اقتصادی سهم شاغلین در بخش صنایع نه تنها افزایش نیافت بلکه کاسته گردید و مازاد جمعیت شاغل در این دو بخش به بخش خدمات کاذب جذب شوند.

جامعه ما در گذشته به جایی کشانده شد که از نظر بازده محصولاتمان از خودکفایی کشاورزی خارج شدیم و در مقطع دهساله هم بخاطر مسئله جنگ و تحلیل رفتن صنعت در ایران باز به ضرر بخش کشاورزی تمام شده است زیرا بخش کشاورزی باید بخش صنعت را تغذیه نماید. اگر کشاورزی ما مکانیزه شود می توانیم امیدوارم باشیم که بازده محصولاتمان را بالا ببریم. چونکه در ایران زمین های مرغوب ناچیز هستند و زمین های نوع دوم و سوم زیادتر که بهره برداری از آنها مستلزم بهره بردای مکانیکی می باشد.

نتیجه گیری

در پایان مبحث فعالیت و اشتغال نیروی انسانی در برنامه توسعه خلاصه ای از آنچه که مطرح شد و پیش بینی های انجام شده ذکر می شود. امید است در آینده این مباحث را بتوانیم پیگیری کنیم. اینک خلاصه ای از جمعیت فعال و اشتغال در آینده ارائه می شود:

۱- با توجه به روند رشد جمعیت تا سال ۱۳۸۰ و امید به کنترل زاد و ولد، جمعیت زیر ۱۵ سال که به ۳۵ درصد کاهش یافته و جمعیت سالخورده ۶۵ سال به بالا نیز کاهش می یابد و سهم جمعیت فعال (۶۴-۱۵) ساله اندکی افزایش یافته که این افزایش جمعیت فعال موجب افزایش تقاضای کار در جامعه گردیده است.

۲- اگر سیاست ما کنترل مولید باشد این برنامه برای دهه آینده در جمعیت فعال اثری ندارد و فقط مولید متولد شده در گذشته به سن فعالیت خواهند رسید یعنی مولید کنترل نشده با رشد ۲/۸ درصد متولد شده اند در دهه گذشته، جمعیت فعال ما را تحت تأثیر قرار خواهند داد که ما باید برای ایجاد شغل و جلوگیری از بیکاری خود را آماده کنیم.

۳- مقایسه ارقام شاغلین در سال ۶۵ و ۷۵ نشان می‌دهد که جمعیت شاغل افزایش یافته ولی متناسب با رشد جمعیت نیست. رشد جمعیت شاغل برابر با ۲/۳ درصد ولی رشد جمعیت برابر ۲/۹ درصد بوده است.

(البته رشد جمعیت شاغل در تعداد مطلق جمعیت بوده نه درصد آن)

۴- تعداد شاغلین شاغل در بخش‌های مختلف اقتصادی به گونه‌ای است که سهم بخش‌های کشاورزی و صنعت در طی سالهای ۶۵-۵۵ کاهش داشته است و بخش خدمات در طی این سالها به شدت افزایش یافته که این رشد خدمات، کاذب است. در خاتمه با آرزوی سلامتی و دوام عمر مقام معظم رهبری تا ظهور حضرت مهدی (عج) آمادگی خود برای مشاوره و برنامه ریزی برای اصلاحات پیشنهادی فوق اعلام می‌نمایم.

منابع

- ۱- آگاهی، عباس (ترجمه). چیرگی بر گرسنگی: تألیف ژان - ایر - کارفانتان، شارل کندامین. انتشارات آستان قدس رضوی، ۱۳۶۶.
- ۲- بهنام، جمشید. جمعیت شناس عمومی (جلد اول) تهران: مؤسسه مطالعات و تحقیقات اجتماعی، ۱۳۴۵.
- ۳- جزئی، منیر (ترجمه). انسان گرسنه (ژئوپلیتیک گرسنگی): تألیف ژوزوئه و کاسترو. امیرکبیر، چاپ ششم، ۱۳۵۶.
- ۴- عظیمی، حسین. اقتصاد ایران، ۱۳۷۵.
- ۵- علیخانی، مسلم. بحران تغذیه در جهان. تهران: انتشارات زر، ۱۳۶۵.
- ۶- فرجادی، غلام علی (ترجمه) توسعه اقتصادی در جهان سوم (جلد اول): تألیف گونارمیردال. امیرکبیر، ۱۳۵۵.

۷- قهرمان، بابک (ترجمه) طرحی برای مبارزه با فقر جهان: تألیف گونارمیردال. امیرکبیر، ۱۳۵۵.

۸- نصیرزاده، غلامرضا (ترجمه). بحران اقتصادی و اجتماعی جهان: تألیف فیدل کاسترو. امیرکبیر، ۱۳۶۴.

۹- اطلاعات سیاسی - اقتصادی - شماره ی ۲۶ تا ۴۰.

Archive of SID